

C. J. H. M. Tax

Een ringstaartmaki op een schilderij van Cornelis Troost

De tentoonstelling van pastels, tekeningen en schilderijen naar theaterstukken, die dit voorjaar werd gehouden in het Koninklijk Kabinet van Schilderijen Het Mauritshuis te 's-Gravenhage¹, heeft het werk en de persoon van de Haagse schilder Cornelis Troost (1696–1750) opnieuw in de belangstelling geplaatst. Troost evolueerde vanuit een aanvankelijke carrière als acteur tot de onovertroffen documentalist van het 18de-eeuwse Hollandse toneel en in zijn oeuvre vindt men dan ook tal van scènes uit contemporaine toneelstukken op zeer aanschouwelijke en virtuoze wijze verbeeld. Deze oer-Hollandse theatervoorstellingen zijn echter soms met exotische voorwerpen of zelfs dieren gestoffeerd. Hoogst curieus en bovendien getuigend van een tot dusverre onvermoed talent van Troost als 'portrettist' van exotische levende have, is het voorkomen van een ringstaartmaki op het schilderij *De Spilpenning* uit 1741 (afb. 1), dat sinds 1971 deel uitmaakt van de collectie van het Rijksmuseum.²

De ringstaartmaki of katta (*Lemur catta* Linnaeus, 1758)³ is heden ten dage een populaire verschijning in dierenparken, zowel door zijn voorliefde voor het nemen van een zonnebad als door zijn ontroerende gewoonte om bij koeler weer met soortgenoten dicht opeengedrongen tegen elkaar gezeten, elkaar warm te houden. Het is bovendien ook in zijn uiterlijke verschijning een uitermate aantrekkelijk dier, met zijn dikke grijze vacht en fraaie,

lange, beurtelings zwart en wit gebandeerde staart.

In de dagen van Troost was de ringstaartmaki echter nagenoeg onbekend en een betrekkelijke nieuwkomer aan het Europese zoölogisch firmament, al behoort het tot de groep van uitverkoren dieren, die door de pionier van de wetenschappelijke taxonomie, Carolus Linnaeus (1707–1778), in 1758 werd beschreven in de tiende druk van de *Systema Naturae*, die aan de wieg staat van de Latijnse binominale zoölogische classificatie. Het dier is inheems in het zuidwestelijke deel van het eiland Madagascar, dat gelegen is tegenover het zuidoostelijke deel van het continent Afrika ter hoogte van Mozambique. Dit eiland werd vermoedelijk kort na het begin van de jaartelling door zeevarende Polynesisch-Maleise volksstammen gekoloniseerd, die verantwoordelijk zijn geweest voor het uitsterven van een deel van de unieke fauna van deze regio (bijvoorbeeld de reuzenstruisvogels en verscheidene soorten halfapen). Deze stammen vestigden zich langs de oostkust buiten het woongebied van de ringstaartmaki. Hier drongen later wel kolonisten van het Afrikaanse vasteland binnen, die er rundvee en gierst introduceerden.

De contacten met Europeanen kwamen pas na 1500 tot stand en bleven aanvankelijk beperkt. De Portugese ontdekkingsreiziger Diogo Diaz voer tijdens zijn reis van 1500–1501 langs de oostkant van Madagascar en landde op de noordelijke punt, maar

Afb. 1. Cornelis Troost, *De Spilpenning*. Olieverf op paneel, 68,5 x 86 cm.

verder schijnen de Portugezen, noch andere Europese mogendheden veel interesse in dit eiland te hebben getoond. Het werd niet opgenomen in het drukbevatende net van de overzeese handel. Wel kreeg het eiland in de 17de eeuw een kleine Franse kolonie, waarvan een der gouverneurs in 1658 de eerste informatie over de inheemse lemuren naar Europa zond.

De ringstaartmaki moet desondanks redelijk lang buiten het zicht van de Europese zoölogische wetenschap zijn gebleven en men vindt bij Grzimek de opinie verwoord, dat het eerste levende exemplaar in 1748 door kapitein Isaac Worth naar Europa werd vervoerd, waarna ze ook begonnen op te duiken in de Parijse *Jardin des Plantes*.⁴

Het introductiejaar van de ringstaartmaki op

het Europese toneel kan echter thans worden teruggeschoven van 1748 naar 1741. Uit de inleidende paragraaf is reeds gebleken dat het woord 'toneel' in dit verband zelfs letterlijker dient te worden opgevat, dan men bij deze uitdrukking geneigd is te veronderstellen.

Het schilderij in kwestie is naar de gewoonte van Troost gesigneerd en gedateerd *C. Troost 1741*. De voorstelling is ontleend aan het toneelstuk *De Spilpenning of de verkwistende vrouw* door Thomas Asselijn (uitgegeven in 1693 en 1726), en geeft een gebeurtenis weer uit het vijfde toneel van het derde bedrijf. Hierin wordt de spilzucht van de hoofdrolspeelster, Johanna, aan de kaak gesteld door haar vader Augustijn en haar echtgenoot Gerardus, die, verkleed als Joods-Poolse

Afb. 2. Cornelis Troost, *De Spilpenning*. Detail.

kooplieden, voorwenden de kleren die Johanna zich twee maanden tevoren voor 100 gulden had aangeschaft, voor 31 gulden en 10 stuivers te willen opkopen.

Een interessant detail in deze voorstelling is de ringstaartmaki in de linkerbenedenhoek van het schilderij (afb. 2). Het dier is anatomisch gezien bijzonder nauwgezet geportretteerd, houdt in zijn handjes een lang, vermoedelijk kanten lint en kijkt belangstellend om zich heen. Het ziet er zelfs natuurgetrouwer uit dan de kat, die zich verbergt onder de kleine secretaire in de tegenoverliggende hoek van het schilderij en van daaruit het gebeuren gadeslaat. Dit alles wijst erop dat de maki, naar alle waarschijnlijkheid, naar een levend model is geschilderd (afb. 3) en niet naar een opgezet exemplaar of een getekend voorbeeld. Misschien behoorde het zelfs toe aan de eigenaar (en opdrachtgever?) van het schilderij, de Amsterdamse verzamelaar Jeronimus Tonneman (1687 – Amsterdam – 1750). Op de veiling van diens nagelaten bezittingen, die op 21 oktober 1754 te Amsterdam werd gehouden, ging het paneel als kavel 6 voor 300 gulden van de hand.⁵ Opmerkelijk is behalve de aanwezigheid van het exotische dier ook de sterk op China georiënteerde inrichting van het vertrek waarin het toneel zich afspeelt. Men treft er een grote porseleinen vaas met Chinese figuren aan, die op een voetstuk rechts van de maki staat – een wat hachelijke plaats in de nabijheid van dit speelse dier –, een van een zilveren montuur voorziene porseleinen bierpul op de vensterbank en op de diverse meubelstukken een verscheidenheid aan Chinese figuren, waaronder een Boeddha-achtige verschijning in lotushouding.

Het is niet uitgesloten, dat deze inrichting getuigt van de belangstelling voor rariteiten en naturalia van de kunstminnende Tonneman, wiens portret eveneens door Troost werd geschilderd.⁶ Indien dat het geval zou zijn, moet de exotische ringstaartmaki hem zeer zeker hebben aangesproken. Zo niet, dan is de aanwezigheid van dit specifieke dier, hoewel zeker niet misplaatst als verwijzing naar de spilzucht van Johanna, niet eenvoudig te verklaren, aangezien het in 1741 een nog wel zeer zeldzame verschijning in

Afb. 3. Ringstaartmaki (*Lemur Catta* Linné, 1758), Antwerpen Zoo. Foto van de auteur.

Holland moet zijn geweest. Het is dan ook niet verwonderlijk, dat Johan van Gool in zijn *Nieuwe Schouburg der Nederlantsche Kunstschilders* uit 1750 bij de bespreking van het schilderij de aandacht vestigt op het exotische wezen, dat hij begrijpelijkerwijze nog voor een aap verslijt: *in den hoek van het stuk ziet men een Aep lustig doende in een doos met kanten, ten zinteken van verquisting en vernieling...*⁷ Gelukkig is de huidige opvatting over het dier aanmerkelijk gunstiger.

Noten

¹ E. Buijsen & J. W. Niemeijer, *Cornelis Troost en het theater. Tonelen van de 18de eeuw*, Zwolle 1993 (cat.tent. Mauritshuis, 's-Gravenhage, 26 maart – 27 juni 1993).

² C. J. de Bruyn Kops, 'Aanwinsten in de gedeeltelijk gereorganiseerde afdeling 18de en 19de eeuwse schilderkunst', *Bulletin van het Rijksmuseum* 22 (1974), pp. 17–38, 19–20 (afb. 3), 37 (nr. 3).

J. W. Niemeijer, *Cornelis Troost. 1696–1750*, Assen 1973, pp. 279–281, nr. 428S.

P. J. J. van Thiel e.a., *All the paintings of the Rijksmuseum in Amsterdam. A completely illustrated catalogue*, Amsterdam/Maarsse 1976, p. 547, inv.nr. A 4209 (met verdere literatuurverwijzingen).

M. H. Gans, *Memorboek. Platenatlas van het leven der joden in Nederland van de middel-eeuwen tot 1940*, Baarn 1988 [1971], p. 177.

³ B. Grzimek, *Het leven der dieren. Encyclopedie van het dierenrijk*. Deel x, Zoogdieren I, Utrecht/Antwerpen 1968, pp. 288–294, 297, plaat IV, 2.

R. M. Nowak, *Walker's Mammals of the World*. Fifth Edition. Volume 1, Baltimore and London 1991, pp. 419–420.

⁴ Grzimek, *op.cit.* (noot 3), p. 275.

⁵ Niemeijer, *op.cit.* (noot 2), p. 280.

⁶ Niemeijer, *op.cit.* (noot 2), pp. 204–205, nr. 136S.

⁷ J. van Gool, *De nieuwe schouburg der Nederlantsche kunstschilders en schilderessen: waar in de levens- en kunstbedrijven der tans levende en reets overleedene schilders, die van Houbraken nog eenig ander schrijver zijn aengeteekend worden*, 's-Gravenhage 1750–51, deel 2, pp. 245–246.